

OSVETA LOŠIH ĐAKA

dr Aleksandar Bogojević
Laboratorija za primenu računara u nauci
Institut za fiziku
<http://scl.phy.bg.ac.yu/>

Naš obrazovni sistem je deo evropskog i svetskog sistema i kao takav je pratio opšte trendove promena koncepcija u obrazovanju. Dominantni uticaji su se vremenom smenjivali. Kao rezultat toga, u različitim periodima svog razvoja, naš obrazovni sistem su oblikovali uticaji iz Francuske, Nemačke, Rusije... Na polju nastave matematike, prirodnih nauka i tehnologije ovi “novi vetrovi” nisu donosili toliko velike promene polazišta jer se za sva tri gornja velika obrazovna sistema može reći da su akademski ambiciozni, pogotovo u navedenim oblastima.

Ni u jednom trenutku u našoj prošlosti se nisu definisali ciljevi obrazovanja. Zbog toga su promene do kojih je dolazilo uglavnom bile prouzrokovane ne onim što je dobro za nas i naš razvoj (ili bar što mislimo da je dobro) već nekako slučajno kao plod uticaja manje ili više uspešnog oponašanja velikih. Velike države nisu mnogo razmišljale o nama, nisu radile na tome da njihovi razvojni ciljevi postanu i naši. Mi smo bili suviše mali i suviše daleko da bi oni o nama uopšte mnogo razmišljali. Interesantan i neplaniran rezultat ove naše relativne, ali ne i potpune, izolovanosti unutar Evrope je da smo u toku prethodna dva veka razvili obrazovni sistem baziran na razvojnim strategijama najboljih. Nije čudno dakle da je, u kratkom razdoblju, jedna mala i nerazvijena zemlja izgradila kompetitivan obrazovni sistem – posebno u matematici i prirodnim naukama.

Tokom poslednjih petnaest godina obrazovni sistem u Srbiji je bio zapušten i sada je u krizi. Dva su osnovna razloga za to: unutrašnji i spoljašnji. Unutrašnji razlog je prilično jasna posledica opšteg ekonomskog i socijalnog urušavanja do koga su doveli ratovi i sveopšta društvena kriza tokom devedesetih godina, kao i bolna suočavanja sa ekonomskom tranzicijom i moralnom odgovornošću koja u našoj zemlji predstavljaju osnovne odrednice prvih godina novog milenijuma. Ovo sve je dovelo do pada ekonomskog i socijalnog položaja nastavnika, do pada obrazovnih, vaspitnih i higijenskih standarda, do pada nivoa opremljenosti škola, do odlaska velikog broja obrazovanih mladih stručnjaka u inostranstvo. Fokusiranost roditelja na ekonomsko preživljavanje i stres u porodici koje takvo stanje prouzrokuje su ostavili veliki trag na decu utičući na njihov sistem vrednosti, radne navike, životne ciljeve.

Odgovor na obrazovnu krizu je bio dvojak. Prvo smo okusili nepromišljenu i loše izvedenu reformu prethodnih prosvetnih vlasti – izvedenu na prepad, gotovo siledžijski, bez stvarnog pokušaja građenja opšteg društvenog konsenzusa. Sada proživljavamo obrazovnu kontrarevoluciju utemeljenu na izolacionizmu, zbunjenosti i nedostatku inicijative. Teško je reći koji je pristup štetniji.

Ma koliko se razlikovale obrazovna revolucija i kontrarevolucija zajedničko im je:

- Nepoznavanje obrazovnog sistema zemlje (stanja, prednosti i slabosti, raspoloživih resursa, cene, dobiti i trajanja promena);
- Nedostatak vizije budućnosti našeg obrazovanja i njegovog mesta u razvojnoj politici društva;
- Nedostatak analitičnosti i objektivnosti;
- Odsustvo želje da se depolitizira obrazovanje i da se kroz opšti društveni dijalog dođe do konsenzusa o tome kuda naše obrazovanje može i treba da ide;
- Nedostatak osnovnih organizacionih, menadžerskih, pregovaračkih i komunikacionih veština.

Osnovna veza između ova dva pristupa je nizak kvalitet ljudi koji se pojavljuju u ulozi nosioca reforme. I posle 5. oktobra se nastavila tradicija da nam ministri prosvete na te položaje dolaze posle popravnih ispita. Svi su oni neuspeli ministri policije, predsednici... Naša prosvetna politika nije ništa drugo nego osveta loših đaka.

No postoji i drugi, spoljašnji razlog zašto je obrazovanje u krizi. Zaokupljeni svojim problemima, gotovo da nismo svesni da je čitavo svetsko obrazovanje u fluksu. Reč je o suštinskoj krizi koju uslovljavaju mnogo krupnije stvari nego što su geopolitička i ekonomska previranja. Pad komunizma, gubitak vizije SAD, usponi i padovi procesa ujedinjenja Evrope, vrtoglavi rast Kine – sve su to krupne promene i sve one utiču na ovaj ili onaj način na obrazovnu politiku. Ipak, pre se može reći da je kriza u obrazovanju direktna posledica moćnog ekonomskog procesa koji stoji iza navedenih previranja.

Ulaskom u novi milenijum svet je zakoračio u post-industrijsko društvo. Poslednji ovakav lom, nastanak industrijskog društva u osamnaestom veku, je u potpunosti promenio svet. Mi stojimo na pragu jednako sveobuhvatnih promena. Ekonomija se uvek prilično brzo prilagodi novim promenama – no razlike između zemalja i regiona svakako postoje. Što se brže neka zemlja prilagodi to zauzima važniju startnu poziciju u globalnoj utakmici. Istorija nas uči da je brzina prilagodljivosti novim uslovima važnija od prethodnog stepena razvoja. Nije potrebno gledati primere od pre par stotina godina – dovoljno se usresrediti na nekoliko do nedavno zaostalih zemalja koje sada predvode utakmicu u informatičkoj i komunikacionoj revoluciji. Ne moramo ići daleko do Kine i Indije, dovoljno je pozabaviti se nama primerenijim primerima Finske i Irske.

Na samom smo početku post-industrijskog društva. Nafta, čelik i druge materijalne sirovine su i dalje veoma važne. No svakim danom se težište sve više pomera ka strateškim nematerijalnim sirovinama: uslugama, informacijama, intelektualnoj svojini, kompetitivnosti i kreativnosti. Novo društvo zahteva i novi tip škola. Škole i univerziteti koje danas poznajemo su direktna posledica starog industrijskog društva. Industrijska revolucija je zahtevala povećan broj ljudi koji bi bili osposobljeni da rade u fabrikama. Nove potrebe su dovele do krize u obrazovanju. Nakon nekoliko decenija obrazovni sistemi nekih zemalja su počeli da odgovaraju na nove potrebe stvarivši škole koje su omogućile masovno obrazovanje, koje su bile namerno napravljene po uzoru na fabrike i rad na pokretnoj traci. Školska disciplina, hijerarhija direktor-nastavnik-učenik, školsko zvono i striktni raspored časova, smenski rad – sve je to izmišljeno da bi se, nakon školovanja, učenici prirodnije osećali u fabrici.

Obrazovanje je daleko inertniji sistem od ekonomije, no pravi pobednici su bili oni koji su prvi prilagodili svoje obrazovne sisteme novim uslovima.

Post-industrijsko društvo je tek počelo a obrazovni sistemi se još nisu prilagodili. Trenutak u kome se nalazimo je od sudbinskog značaja. Možemo čekati da neko drugi nađe pravo rešenje pre nas ili možemo pokušati da sami uđemo u novo veliko i uzbudljivo takmičenje. Potencijalni dobitak je ogroman – umesto da nastavimo da kaskamo za drugima možemo da naučimo da vodimo. Više nego ikada nam je potrebna vizija, fokusiranost na izvrsnost i takmičarski duh.

Obrazovanje jedne zemlje je isuviše važno pitanje da bi ga prepustili političarima, posebno političarima kalibra kojeg danas imamo. Ovo je od posebne važnosti u današnjem trenutku. Nemamo mnogo vremena na raspolaganju. Trčimo veoma važnu trku. Ne takmičimo se da budemo najbolji u svom selu, u svojoj opštini – cilj nam je da se poredimo sa celim svetom i da izađemo kao pobednici. Svoju decu moramo naučiti da nije važno učestvovati, već da je važno pobediti.

Danas vidimo samo obrise novog sistema. Masovnost obrazovanja se mora zadržati, no sada se ta masovnost mora uvezati sa fleksibilnošću i povećanjem kvaliteta. Živimo u svetu koji se izuzetno brzo menja. Danas školujemo mladog čoveka za zanimanja koja još uvek ne postoje. Za razliku od svojih roditelja, današnji đaci će u toku svog radnog veka puno puta menjati zanimanja, doškolovavati se. Dugujemo im ne pokretnu traku već uzbudljivu spoznajnu avanturu.

Krenuli smo bez jasnog i ekspliciranog cilja. Krenuli smo oponašajući druge. Tim putem smo i ranije išli bez katastrofalnih posledica. Zar sada treba očekivati da se nešto lošije može desiti? Da, postoji takva mogućnost. Pre se nama drugi nisu bavili – svet je bio veliki, a mi relativno daleko. Nisu nam se nudila gotova rešenja, već smo mi oponašali razvojne ciljeve obrazovnih sistema velikih zemalja. Sada je svet monogo manji. Svet, a pogotovo Evropa, su nas sada itekako svesni. Sa njima delimo zajedničku želju da budemo deo Evrope, ali sasvim je jasno da unutar te zajedničke želje postoje razlike u detaljima. Sasvim je jasno da naši razvojni ciljevi ne mogu biti istovetni kao i interesi drugih za naš razvoj. Evropi je želja da ovaj region (i mi u njemu) bude stabilan, da ekonomski bude komplementaran sa ostatkom Evrope, da pravila budu standardizovana (što se obrazovanja tiče to podrazumeva standardizacije kao što je bolonjski proces u visokom obrazovanju). Pored ovih ciljeva koje delimo sa Evropom, Srbija mora ima i dodatne važne ciljeve:

- Da stvori uslove za brz ekonomski razvoj;
- Da nadoknadi izuzetno nepovoljnu startnu poziciju i da na taj način, u okviru Evrope, regiona zapadnog Balkana i šireg regiona jugoistočne Evrope zauzme što povoljniji položaj;
- Da ne bude tržište jeftine radne snage, već da svoj razvoj utemelji na novim tehnologijama;
- Da ne bude mesto skladištenja prljavih tehnologija.

Osnovni preduslov da bi se ovakva strategija mogla sprovesti je da zemlja raspolaže adekvatnim profilima obrazovanih ljudi. Nema razvoja računarskih tehnologija, stvaranja novih softvera ili nanotehnologije (pravci koje je Evropa definisala kao svoje prioritete) bez matematike i fizike. Nema razvoja zdrave hrane, mogućnosti da se izbegne uvoz prljave tehnologije bez hemije i bazične hemijske pismenosti. Nema biotehnologije i visokoprofitne farmaceutske tehnologije bez bazičnih znanja iz biologije. Nema uspeha u ekonomiji i finansijama ako nema bazične matematičke pismenosti.

Većina građana nisu lekari, ali smo svi svesni koliko je važna ova profesija. Toga postajemo posebno svesni kada obolimo. Ako svoje zdravlje ne želimo da poverimo lošim đacima onda im svakako ne smemo poveriti ni intelektualno zdravlje i napredovanje naše dece.

Srbija mora prepoznati, osnažiti i umrežiti svoje centre naučne, tehnološke i obrazovne izvrsnosti – institucije koje odluče da svoje kriterijume uspešnosti dignu iznad svetskih kriterijuma. Takvi centri postoje i to u ključnim oblastima. Osnaženi, ovi centri mogu postati tačke privlačenja novih mladih istraživača i povratka najkvalitetnijih stručnjaka iz naše dijaspore. Osnaženi, oni imaju moć da Srbiju probude i uzbude. Osveta loših đaka se mora prekinuti. Vreme je.

MEDIOCRITY'S REVENGE

The education system in Serbia finds itself in a time of crisis. The article points to internal and external causes for the current situation. The internal causes have been widely recognized and a comparison is made between the two seemingly diverse approaches to this crisis made by Serbia's education authorities in the last four years. Although the political aims of the two approaches are opposite their common failure lies in: (1) lack of knowledge about the system, (2) lack of vision and of basic analytical skills of the policy makers, (3) unwillingness to depoliticize education and forge a national consensus, (4) severe lack of organizational, managerial, negotiation and communication skills within the ministry of education. The article also attempts to put the educational situation in Serbia into the wider context of a global educational repositioning. The analysis points to the need for explicating a new educational policy stressing excellence and competitiveness (particularly in science education) and strongly tied to the country's key research and developmental priorities.